

7. Schelling F.V.I. (1989). Immanuel Kant. Vol. 2. Moscow [in Russian].
8. Kant I. (1934). Prolegomeny. Moscow [in Russian].
9. Schelling F.V.I. (1987). The system of transcendental idealism. Vol. 1. Moscow [in Russian].
10. Shestov L. (1975). On the scales of Job. Wandering souls. Paris [in France].
11. Bulgakov S. (1994). Light of non-evening. Moscow [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 12.11.2018 р.

DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-0285.1.2019.179639>

УДК 379.85: 261.6

Панченко Світлана Анатоліївна
кандидат культурології, доцент,
доцент кафедри арт-менеджменту
та івент-технологій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
ORCID 0000-0001-8010-8318
dolga100@ukr.net

РОЗВИТОК РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ І СПРИЯННЯ ПАЛОМНИЦТВУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ХРИСТІЯНСЬКИХ МАРШРУТІВ)

Мета роботи – розглянути релігійний туризм на прикладі християнських маршрутів з акцентуванням на важливості розвитку цього напрямку і необхідності розробки нових маршрутів із урахуванням конфесійних особливостей. **Методологія** дослідження полягає у застосуванні культурологічного, феноменологічного та релігієзнавчого методів. Завдячуючи цим методам стає більш доступним і зрозумілим вивчення цього важливого питання для окультурення соціуму і підняття духовності українського народу. **Наукова новизна** полягає в розширеному вивченні питання релігійного туризму і паломництва з точки зору впровадження інновацій у цю сферу із урахуванням конфесійних особливостей. **Висновки.** У результаті дослідження встановлено, що для успішного розвитку релігійного туризму в Україні необхідно популяризувати духовні надбання на державному і регіональному рівнях, поширювати інформацію про культурну та духовну спадщину України не лише українською, а й іноземними мовами, зробити інформацію доступною і насиченою для іноземних туристів. Популяризувати паломницькі маршрути, враховуючи конфесійні особливості і впроваджуючи інноваційні програми зі сприяння паломництву на державному рівні.

Ключові слова: релігійний туризм, паломництво, святині, релігійні об'єкти, конфесійні особливості.

Панченко Светлана Анатольевна, кандидат культурологии, доцент кафедры арт-менеджмента и ивент-технологий Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Развитие религиозного туризма и содействие паломничеству в Украине (на примере христианских маршрутов)

Цель работы - рассмотреть религиозный туризм на примере христианских маршрутов с акцентом на важности развития этого направления и необходимости разработки новых маршрутов с учетом конфессиональных особенностей. **Методология** исследования заключается в применении культурологического, феноменологического и религиоведческого методов. Благодаря этим методам становится более доступным и понятным изучение этого важного вопроса для окультуривания социума и поднятия духовности украинского народа. **Научная новизна** заключается в расширенном изучении вопроса религиозного туризма и паломничества с точки зрения внедрения инноваций в этой сфере с учетом конфессиональных особенностей. **Выводы.** В результате исследования установлено, что для успешного развития религиозного туризма в Украине необходимо популяризовать духовные достояния на государственном и региональном уровнях, распространять информацию о культурном и духовном наследии Украины не только украинской, а и иностранными языками, сделать информацию доступной и насыщенной для иностранных туристов. Популяризовать паломнические маршруты, учитывая конфессиональные особенности и внедряя инновационные программы по содействию паломничеству на государственном уровне.

Ключевые слова: религиозный туризм, паломничество, святини, религиозные объекты, конфессиональные особенности.

Panchenko Svitlana, Ph.D. in Cultural studies, associate professor of the Art-management and event technologies chair, the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Development of religious tourism and the promotion of pilgrimage in Ukraine (on the example of Christian routes)

The purpose of the article is to consider religious tourism on the example of Christian routes, with an emphasis on the importance of developing this sphere and the need to develop new routes, taking into account religious peculiarities. **The methodology** consists of applying cultural, phenomenological and religious studies methods. Thanks to these methods, it becomes more accessible and understandable to study this important issue for the cultivation of social and the elevation of the spirituality of the Ukrainian people. **The scientific novelty** consists in an extended study of the issue of religious tourism and pilgrimage from the point of view of introducing innovations in this sphere, taking into account religious peculiarities. **Conclusion.** For successful development of religious tourism in Ukraine, it is necessary to popularize spiritual wealth at the state and regional levels, disseminate information about the cultural and spiritual heritage of Ukraine not only in Ukraine but also in foreign languages, to make information accessible and rich for foreign tourists. To promote pilgrimage routes, taking into account religious peculiarities and introducing innovative programs to promote pilgrimage at the state level.

Key words: religious tourism, pilgrimage, shrines, religious objects, confessional peculiarities.

Актуальність теми дослідження. В Україну можна привабити сотні тисяч релігійних туристів і паломників щороку, зважаючи на кількість значущих релігійних об'єктів, сакральних і святих місць, культових пам'яток, їхню історичну важливість у масштабах Європи, а також зважаючи на принагідні історичні об'єкти (як-от фортеці, палаци, архітектурні комплекси, пантеони тощо). Ці дані можна підтвердити подібними явищами в інших країнах Європи, відомих історико-релігійною складовою (Італія, Рим, Греція).

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченням соціальних аспектів туристичної діяльності, осмислення її ціннісного значення висвітлені в працях сучасних філософів, науковців, мислителів, істориків: В.Пазенка, М.Поповича, А.Єрмоленка, В.Ляха, Я.Любового, С.Горського, В.Малахова, В.Табачковського, М.Кисельова, В.Федорченка, С.Соляник, О.Кручека, І.Зоріна, В.Квартальнова, М.Цюрупи, О. Любовець. Фахівці, в дослідженнях яких аналізуються конфесійні вияви паломництва, а також розглядається релігійний туризм як феномен: П. Яроцький, Є. Бойцова, В. Генкевич, В. Григор'янц, С. Житеньов, І. Хроненко, М. Киришко, В. Лебедев, В. Пашенко, О. Турій, М. Якубович, М. Альфакі, А. Атік, Г. Грабар, В. Жолдоков, С. Копилов, Н. Крюкова, Е. Слободенюк, С. Соляник, В. Фуркало, С. Панченко.

Мета роботи - розглянути релігійний туризм на прикладі християнських маршрутів, з акцентуванням на важливості розвитку цього напрямку і необхідності розробки нових маршрутів із урахуванням конфесійних особливостей, а також підняття цього виду туризму на високий культурний рівень із залученням державних і іноземних інвестицій.

Виклад основного матеріалу. В Україні розташована унікальна кількість православних, греко-католицьких, римо-католицьких святинь та сакральних місць. Ось тільки кілька прикладів: в Україні діють 3 лаври — найбільше в одній країні (в Греції та РФ — по 2): Києво-Печерська, Почаївська, Святогірська. Найпопулярнішою святиною світового рівня для християн-паломників є Свята Земля (Ізраїль). Тут паломники відвідують Віфлеєм (храм Різдва Христового), Назарет (Базиліка Благовіщення, Грот Діви - місце Благовіщення), Єрусалим (Ворота Ірода, Левові Ворота, Золоті Ворота, Сіон-Ахі Ворота, церква Святої Анни, церква Плачу Господнього, Гефсиманія - Оливковий Сад, церква Бичування, церква Гробу Господнього) та інші місця.

Місцями масового паломництва православних є:

- свята гора Афон (Греція);
- храм святого Лазаря з його гробницею і мощами (Кіпр);
- монастир Сопочани із діючою церквою Святої Трійці та фресками XIII ст. (Сербія);
- церква Святої Софії, собор О. Невського і церква Святого Пантелеймона (Болгарія);
- Сіонський собор, храм Метехі, Монастир Святого Давида (Тбілісі), храм Светіцховелі та монастир Гелаті (Мцхета) у Грузії;
- Києво-Печерська лавра (м. Київ, Україна);
- Почаївська Лавра (м. Почаїв, Україна);
- Святогірська Лавра (м. Святогірськ, Донецька область).

На території України сотні святинь регіонального і світового значення, серед яких чудотворні ікони, будівлі, святі джерела, печерні скити (напр. Звіринецькі печери (давній Звіринецький скит), засновані ще задовго до скиту Антонія Печерського), нетлінні мощі.

Місцями масового паломництва православних в Україні є: Софійський Собор (м. Київ), Михайлівський Золотоверхий собор (м. Київ), Віденський монастир (м. Київ), Андріївська церква (м. Київ), Видубицький монастир (м. Київ), Преображенський Мгарський чоловічий монастир (Полтавська область), Вознесенський Собор (м. Київ, Флорівський Монастир), Церква Святої Катерини (м. Чернігів), Успенський Собор (м. Чернігів, Єлецький Успенський Монастир), Миколаївський Собор

(м. Ніжин, Чернігівська область), Троїцький Собор (Чернігівська область, Прилуцький Район, Густина, Троїцький Монастир), Кирилівська Церква (м. Київ), Спасо-Преображенський Собор та Миколаївська Церква-Дзвіниця (м. Прилуки, Чернігівська область).

Проща для православних – це традиція, певний культ, який за внутрішнім бажанням може бути здійсненим кожною людиною. Паломництво сприяє підтримці релігійного почуття у віруючих, спрямованості їх думок до Бога завдяки духовному спілкуванню в місцях здійснення прощ. Православна церква позитивно ставилась і виступала організатором паломництва ще з часів Київської Русі, про це свідчать такі друковані джерела як: праця «Киев, его святыни, древности, достопамятности и сведения, необходимые для его почитателей и путешественников» (1871р.), довідник «Русский паломник. Святыя места, чтимые православным русским народом» (1886р.), збірка «Земная жизнь Пресвятой Богородицы» (1898р.), путівник «Паломник Киевский» (1845р.). Хотілося б звернути увагу на ставлення прочан до київських святинь, зокрема в книзі «Богородиця» (1909р.) описуються ці почуття: «Благоговійний прочанин...ніколи не забуде тих почуттів, котрі хвилюють душу, коли він у натовпі прочан підходить після літургії до опущеної з іконостасу та покладеної на аналої ікони» [4]. Прочани з відкритою душею, сповнені вірою звертались до чудотворної ікони Успіння Богородиці (основна святиня Києво-Печерської Лаври), яка вважалася заступницею християн, про це свідчать літописні джерела 1871 року (зокрема путівник по Києву). У путівнику описуються поклоніння паломників до ікони, масових звернень прочан до святині у кризових ситуаціях: напад «галів» у 1812 році, епідемії 1831 р., 1847р., 1866 р. [1, 42].

Православне паломництво, незважаючи на значні утиски соціалістичного періоду збереглося саме завдяки подорожі до Святої Землі (сучасний Ізраїль, Єрусалим), а також прагненням віруючих доторкнутися до вітчизняних святинь, серед яких основними об'єктами є Києво-Печерська Лавра (1051 р.), Софія Київська (1037 р.), Почаївська Лавра (1240 р.), Свято-Успенська Святогірська лавра (1526 р.). Як описується в 32-му слові Патерика: «И нісь николи же обходилъ святыхъ мысть, ни Іерусалима видѣх, ни Синайскыя горы, да быхъ что приложилъ къ повѣсти, яко же обычай имуть хытрословесънни симъ краситисе. Мнѣ же да не буди похвалитися, но токмо о святѣм семъ монатыри Печерскомъ и в немъ бывшихъ святыхъ черноризецъ, и тѣхъ житіемъ и чудесы, ихъ же поминаю радуася, желаю бо и азъ грѣшныхъ святыхъ тѣхъ отецъ молитвы» [2, 156]. Автор розповідає про духовний центр прочан – Єрусалим і про паломництво із Русі до Єрусалиму, проте головна ідея полягає в пропагуванні руських святинь, зокрема Печерського монастиря, а в ньому Успенської церкви. Завдяки своїм пам'яткам культури зароджується релігійний туризм і Київ стає центром паломництва.

Основні пам'ятки і споруди Києво-Печерської Лаври, які викликають інтерес паломників: Велика Лаврська дзвіниця, Свято-Успенський собор, Велика Лаврська дзвіниця, Троїцька Надбрамна церква, Монастирські печери, Успенський собор, Трапезна церква Св. Антонія і Феодосія. Антонія цілком певно можна вважати одним із перших православних паломників, оскільки саме він за волею Божою залишив свою домівку і прийшов на Землю Руську закладати церкву: «...І тієї ночі, як молився він, явився йому Господь, кажучи: «Отримав ти Благодать переді Мною». Антоній же мовить: «Господи, коли отримав Благодать перед Тобою то [нехай] буде по всій землі роса, а на місці, яке велиш освятити, хай буде сухо». Назавтра знайшли сухим місце, де тепер церква стоїть, а по всій землі роса...» [2, 158].

Із стін Печерського монастиря вийшла ціла плеяда високоосвічених церковних ієрархів. Але найбільше ця чернеча обитель прославилася талантами рядових постриженців-монахів, людей виключного обдаровання і таланту, які стояли у витоків вітчизняної культури. Це були церковні письменники Никон Великий, Нестор Літописець, Полікарп, Симон, живописці Аліпій і Григорій, лікарі Даміан і Агапіт. З кінця XVI ст. Печерський монастир як захисник православної віри, відіграв надзвичайно важливу роль в боротьбі проти насильно насадженої Річчю Посполитою католицької та уніатської віри. Зберігши в умовах жорсткого зовнішнього тиску свою духовну місію, Печерський монастир став на чолі культурно-національного пробудження в епоху українського Відродження XVIII ст. Один лише перелік імен видатних діячів національної культури, науки, мистецтва, які жили й творили в Печерському монастирі в цей час, займе багато місця.

Найбільшою святинею для прочан був Успенський собор Печерського монастиря, який (собор) з середини XIV ст. практично став усипальницею княжих та інших вельможних родів, церковних ієрархів, оголошених святими [3, 40]. Печерський монастир постійно притягував до своїх святинь безкінечні потоки паломників не тільки з України, а й з Литви, Московщини, Молдови, Болгарії, Сербії та інших православних країн. У Печерському монастирі побував російський поет О.С. Пушкін. Увагу поета привернув надгробок Іскри і Кочубея біля Трапезної церкви, про що він згадує в поемі «Полтава». Незабутні юнацькі враження від відвідання Печерського монастиря описані М.С. Леско-

вим у його «Печерських антиках». З ганку типографського корпусу Лаври милувався задніпровською далечиною Т.Г. Шевченко. Саме тут наш Великий Кобзар створив відомий малюнок «Всехсвятська церква» (1846 р.). 14-16 червня 1879 р. Печерський монастир відвідав Л.М. Толстой, після чого у щоденнику письменника з'явився запис: «Київ надзвичайно притягує мене».

В Україні здавна шанували Діву Марію як Богоматір і Покрову (покровительку, заступницю, утішительку). Культ Богоматері, Покрови йшов від козацьких часів, оскільки в Запорізькій Січі всі церкви носили її ім'я, а запорожці вважали її своєю покровителькою. Звідси особлива увага паломників була звернена до образу Успіння Божої Матері в головному соборі Печерського монастиря. На Різдво Пресвятої Богородиці, Введення в храм Пресвятої Богородиці, Благовіщення і Успіння Божої Матері – в ці чотири свята, присвячені матері Ісуса Христа, тисячі паломників, особливо жінок і незаміжніх дівчат, тягнулися до її образу, сподіваючись отримати її благословення для здійснення своїх дівочих мрій, покращення своєї жіночої долі, зміцнення сімейних стосунків, отримання Божої благодаті для дітей і внуків.

Образ Успіння Божої матері паломники вважали особливо чудотворним, оскільки він з'явився в Києві ще в XI ст. і вважався найдавнішим і найкоштовнішим. Лавра випускала малюнки цього образу, поширювали їх по всій Україні і за її межами, і вони були своєрідною «рекламою» і «візиткою» Києво-Печерської Лаври.

Мощі були і залишаються головною святинею Лаври. Лаврські мощі правили за зразки для утворення і визнання мощей в усіх інших монастирях. Цікаво, що навіть в смутні часи розгулу антирелігійної пропаганди в 30-ті роки минулого століття радянські господарі Всеукраїнського музейного городка, в який була перетворена Києво-Печерська Лавра, дослідження Дальніх і Ближніх печер вважали «невідкладною і важливою науковою справою» [3, 272], оскільки печерські ніші, церкви, арколії сприяли релігійному використанню печер, їх широкій популяризації, притягували до них навіть у ті часи тисячі паломників і звичайних радянських туристів.

Найвизначнішими і найбільш відомими місцями паломництва українських католиків є «Марійський духовний центр» – одна з головних святинь греко-католиків усього світу, що здавна прославилася чудотворною іконою Божої Матері. Щоб поклонитися їй, сюди століттями приходили і продовжують ходити тисячі прочан (Зарваницька Божа Матір, с. Зарваниця); костел Святої Трійці (с. Микулинці); костел Святої Варвари (Бердичівська Божа Матір, м. Бердичів); костел Успіння Богородиці з Мадонною Рафаеля (с. Бучач); костел Святого Станіслава (м. Чортків), Петропавлівський кафедральний костел (м. Кам'янець-Подільський); Летичівський монастир (ікона Летичівської Божої Матері, м. Летичів); Марійський санктуарій (м. Більшівці); Церква Пресвятої Богородиці (Галицька чудотворна ікона Богородиці, с. Крилос), Костел Ельжбети. Церква Ольги та Єлизавети (м. Львів), Костел Святого Юра (м. Львів), Воскресенський собор (м. Івано-Франківськ).

Для католиків найбільшими сакральними реліквіями є: Істинний Хрест (м. Рим), Свята Кров (м. Брюгге, Бельгія), Терновий Вінець, Собор Паризької Богоматері (м. Париж, Франція), Лурд (Франція), Туринська плащаниця (м. Турин, Італія), Святи Цвяхи (Ітонський коледж, Велика Британія), Ченстохово (Польща) тощо.

Відомі центри релігійного туризму та паломництва католиків:

- Рим з Ватиканом - резиденція Папи Римського, які відвідують щорічно близько 8 млн. паломників;
- Ассізі (Італія), пов'язаний із пам'яттю святого Франциска Ассізького;
- Сантьяго-де-Компостела (Іспанія), де спочивають мощі апостола Якова;
- Уолсінгем (Англія), відновлений дім, в якому жив маленький Ісус;
- Ла Салет (Франція) – місце Об'явлення Богородиці;
- Кальварія Зебжидовська – «польський Єрусалим» (Польща);
- Санктуарій пратулинських мучеників у Польщі;
- Нарбонн – перлина християнської Франції;
- Паломницький Мілан (Італія);
- Християнські скарби Падуї (Італія);
- Меджугор'є – місце об'явлення Пресвятої Богородиці (Боснія);
- Марія Повч – один із найвідоміших паломницьких центрів Західної Європи (Угорщина).

[<http://pilgrimage.in.ua/category/svitovi-palomnytski-mistsya>].

Ікона Гошівської Богоматері від 1737 р. зберігається в греко-католицькому монастирі о. Василян на Ясній горі в Гошеві на Прикарпатті. Ікона Жировицької Богоматері (1470, с. Жирова, Білорусь) зберігається при Патріаршому Дворі в Римі і служить метою паломництва українців-католиків. У Відні існує українська католицька церква св. Варвари, споруджена в XVII ст., перебудо-

вана відповідно східному обрядові у 1775 р., після чого незабаром вона стала парохіальною церквою українців-католиків столиці Австрії.

Римо-католики мають свої святі місця в Україні. Масово проходить храмове свято у костелі Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії (монастирський комплекс Кармелітів Босих у м. Бердичів). Кожного року на це свято прибуває 5-6 тис. віруючих. Постійними учасниками урочистостей є представники дипломатичного корпусу Ватикану, Польщі, Австрії, Хорватії, Литви, польського духовенства. У смт. Летичеві Хмельницької обл. розташований санктuario Матері Божої. У головному вівтарі храму зберігається копія чудотворної ікони Матері Божої. Щорічно 6 липня сюди приходять тисячі паломників з Хмельницької, Вінницької та інших областей України. Інколи прибувають паломники з Польщі. Об'єктом регіонального паломництва католиків Житомирщини та прилеглих районів Хмельниччини є костел Св. Фатими в смт. Довбиш Баранівського району.

Разом із тим варто зазначити, що тисячі українських греко-католиків і римо-католиків щорічно здійснюють паломництво до святих місць за межами України – у Рим (Ватикан), до Лурду, Фатими, як і, зрештою, православні вірні – до Святої Землі (Єрусалим).

Л. Пиріг описує історію ікон, які є культовими для греко-католиків і римо-католиків. Цікавим є образ «Чорної Божої Матері», 988 р. її привезли до Києва, де вона вважалась зразком іконопису для перших давньоруських іконописців. Згодом ікону перевезли до Белза. Приблизно 1382 р. польський князь Владислав перевозить «Матір Божу Белзьку» до Ченстохови, де вона стає «Ченстоховською» і куди щорічно на Ясну Гору, щоб помолитись, стікаються тисячі прочан – римо-католиків [5, 167–173]. Летичівський костел став відомим і цікавим для палігримів завдяки чудотворній іконі Летичівської Божої Матері, святий лик якої був написаний на початку XVII ст. у Римі та привезений у Летичів отцями-домініканцями. Ікона зазнала багато випробувань під час татарської навали, чудом вдалося врятувати ікону 1920 р. від безбожних більшовицьких атеїстичних погромів. Нині ікона Матері Божої знаходиться у Любліні, й подолани мріють про повернення святині у відроджений Летичівський монастир. Щороку тисячі прочан з України та Польщі вирушають на Поділля, аби вшанувати цей чудотворний образ [5, 167–173].

Більшість святинь, сакральних місць, а особливо архітектурних пам'яток, знищені, занедбані або у вкрай поганому стані. Особливо у жалюгідному стані перебувають дерев'яні церкви — унікальне явище в будівництві; залишки давніх церков, монастирів, могил визначних діячів різних конфесій; стародруків, релігійних предметів (чимало з них перебувають у сховищах і недоступні до огляду).

Майже повністю відсутня популяризація духовного надбання не тільки на державному, а й регіональному рівнях. Інформація про культурні надбання України дуже скупа й спорадична, а іноземними мовами така практично відсутня. Історія визначних храмів різних конфесій, унікальних архітектурних пам'яток, значення потужних релігійних осередків та їх діячів у житті не тільки України, а й Європи фактично недоступна для іноземного читача.

Релігійні об'єкти в системі туризму перебувають на правах факультативних (як доповнення до розважального туризму), повністю відсутні спеціалізовані маршрути для релігійних туристів. Не розроблено жодної оптимальної логістичної схеми для потенційних релігійних туристів, не створено відповідної інфраструктури обслуговування цього сектору туризму (інформаційне забезпечення, транспорт, готелі, заклади харчування тощо).

Наукова новизна полягає в розширеному вивченні питання релігійного туризму і паломництва з точки зору впровадження інновацій у цю сферу із урахуванням конфесійних особливостей.

Висновки. Для успішного розвитку релігійного туризму в Україні необхідно провести повномасштабну реставрацію давніх релігійних архітектурних об'єктів; відновити дерев'яну релігійну архітектуру; реставрувати і відновити давні живописні, писемні і скульптурні культові об'єкти. Необхідно реставрувати палацові комплекси та облаштувати їхні території; потрібне видання популярної літератури іноземними мовами, в яких у доступній і захопливій формі системно інформувати про релігійну історію України, розвиток окремих релігійних і духовних центрів, про її видатних діячів, чимало з яких проживали і на території Західної Європи, про існування в країні сакральних і святих місць. Сформувати систему пільг тим туристичним організаціям, які активно просуватимуть у своєму пакеті послуг релігійний туризм; сформувати системи пільг для інвесторів із метою залучення інвестицій у відновлення історичних пам'яток України; розробити оптимальні маршрути для релігійних туристів, при цьому із залученням до маршруту принагідних інших історичних місць України.

У результаті дослідження встановлено, що для успішного розвитку релігійного туризму в Україні необхідно популяризувати духовні надбання на державному і регіональному рівнях, поширювати інформацію про культурну та духовну спадщину України не лише українською, а й інозем-

ними мовами, зробити інформацію доступною і насиченою для іноземних туристів. Популяризувати паломницькі маршрути, враховуючи конфесійні особливості і впроваджуючи інноваційні програми зі сприяння паломництву на державному рівні.

Література

1. Берлинский М. Краткое описание Киева, содержащее историческую перечень сего города, так же показание достопамятностей онаго / М. Берлинский. Санкт-Петербург., 1820. С.42.
2. Києво-Печерський патерик. Репр. вид. Київ: Час, 1991. С. 156.
3. Очерки истории Киево-Печерской лавры и заповедника. Киев: Радянська Україна, 1992. 288 с.
4. Поселянин Е. Богоматерь: Репр. изд. 1909 г. Киев: Феникс, 1998. 807с.
5. Пиріг Л. Український іконопис у дзеркалі філателії. Художня культура. Актуальні проблеми. 2009. Вип. 6. С. 167–173.
6. Яроцький П. Л. Релігієзнавство: навч. посіб. Київ: Кондор, 2004. 308 с.
7. Панченко С. А. Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи. Монографія. Київ: Автограф, 2019. 163 с.
8. Khristov T. T. Religious tourism. Moscow: Academia, 2005. 288 p.
9. Пазенок В.С. Теоретический образ туризма. К.: Альтерпрес, 2012.

References

1. Berlinskiy M. (1820). Kratkoye opisaniye Kiyeva, soderzhashcheye istoricheskuyu perechen' sego goroda, tak zhe pokazaniye dostopamyatnostey onago / M. Berlinskiy. – Sankt-Peterburg [in Russian].
2. Kyiv-Pechersk paterik (1991). Repr view. Kiev. P. 156. [in Ukrainian].
3. Essays on the history of the Kyiv-Pechersk Lavra and the reserve (1992). Kyiv: Radyanska Ukraine [in Russian].
4. Poselyanin Y. Bogomater' (1998): Repr. izd. 1909 g. Kiev: Feniks. 807 s. [in Russian].
5. Pyrig L. (2009). Ukrainian icon painting in the mirror of philately. Artistic culture. Actual problems [in Ukrainian].
6. Yarotsky P. (2004). Religious Studies: Teach. manual Kyiv: Condor. 308 p. [in Ukrainian].
7. Panchenko S. (2019). Religious tourism in Ukraine: state, potential, perspectives. Monograph. Kyiv: Autograph [in Ukrainian].
8. Khristov T. T. Religious tourism. Moscow: Academia, 2005.288 p.
9. Pazenok V. (2012). Theoretical image of tourism. K.: Al'terpres [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.12.2018 р.

DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-0285.1.2019.179685>
УДК165.9:130.2

Савченко Анжеліка Анатоліївна
кандидат культурології,
суддя господарського суду Харківської області
ORCID 0000-0002-4875-7884
angelikasavch@gmail.com

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Мета роботи полягає в дослідженні соціокультурних умов, характеру, шляхів, методів і напряму формування правової культури, культурних норм і цінностей як соціокультурних механізмів формування правової культури. **Методологія** дослідження полягає у застосуванні методу культурологічного аналізу, комплексного та системного підходів, що дозволило окреслити соціально-культурну проблематику правової культури в соціокультурному просторі, виокремити у ній сутнісні виміри та аспекти. **Наукова новизна** роботи полягає в обґрунтуванні культурних норм і цінностей як соціокультурних механізмів формування правової культури. **Висновки.** Правова культура є багатозначною характеристикою однієї з найважливіших сторін життя суспільства, яка містить в собі як устояні цінності, зокрема в галузі права, так і різні правові інститути та поведінкові взаємовідносини в галузі державно-правових питань. Оскільки культура проявляється насамперед у діяльності людей в різноманітних сферах суспільства, саме вона несе в собі можливість позитивних змін та ціннісних трансформацій. Отже, без впровадження домінуючих загальнонародських культурних цінностей, цінностей самовираження жодне суспільство не має перспективи стати суспільством розвиненої правової культури. Формування образу культурної людини, яка знає свої права та здатна їх використовувати та відстоювати власні інтереси, бути почутим в суспільстві та приймати активну участь в його соціокультурному житті є першочерговим завданням, вирішення якого змінить життя наступних поколінь на краще.